

venske delegacije s XIV. kongresa ZKJ, januarja 1990), uresničil pa jo je čas po volitvah aprila leta 1990, ki je današnjemu bralcu še dobro vtisnjen v spomin, medtem ko ga je bodočemu avtor že opisal sedaj.

Avtor v tem delu »Slovenskega narodnega vzpona« predstavlja Demosovo nepretrgano stopnjevanje splošne slovenske volje po narodni suverenosti ter notranje-slovensko in jugoslovansko politično gibanje v letih 1990–1991, plebiscit za samostojno slovensko državo, 23. decembra 1990, in nato razglasitev samostojne Republike Slovenije, 26. junija 1991. Obenem opisuje tudi junijsko agresijo JA na Slovenijo ter nadaljnjo dejavnost slovenskega vodstva pri udejanjanju osamosvojitvenega projekta in opozarja na prizadevanja za mednarodno priznanje Slovenije. Z dosegom tega priznanja se njegov »Slovenski narodni vzpon« tudi konča, in bralca navaja k misli o neuničljivosti *narodnega* ter njegovega – dokler v resnici ni udejanjen – trajnega stremljenja po nacionalni pravičnosti, enakopravnosti in svobodi. Iz celotnega avtorjevega dela namreč lahko vidimo, da se kljub vsem mučnim preizkušnjam, ki jih pred še ne uveljavljeni narod postavlja zgodovina, in kljub njegovim posameznim zgrešenim iskanjem, le-ta vedno znova vrača k svojemu temeljnemu osvobodilnemu cilju in takrat znova in še bolj suvereno osmišlja politično stopnjo, v kateri naj ta osvoboditev živi. Prav to pa je ključno opozorilo in sporočilo »Slovenskega narodnega vzpona« in avtorjev zelo pomemben prispevek k današnjemu samozavedanju in samozaveštvu slovenskega naroda. Vendar pa tega sporočila del dosedanjih kritikov ni prepoznal,² in je – ne *sine ira et studio* ampak neomikano in z izrazito izničevalnim namenom to bogato delo (Stvarno kazalo pokaže, da avtorjev pojmovno-kategorialni koncept zajema skorajda polnih 900 vsebinskih enot), pričakal na nož, kar more navesti strokovno in širšo slovensko narodno javnost le k temu, da sama vzame v roke »Slovenski narodni vzpon« in mu po lastni presoji da tisti pomen, ki naj ga po njenem mnenju ima.

² Glej DELO/*Književni listi*, 4. marca 1993, 18. marca 1993, 1. aprila 1993, 8. aprila 1993 in 15. aprila 1993.

Jurij Perovšek

Bojan Balkovec, **Prva slovenska vlada 1918–1921**. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1992. 191 strani.

V začetku letošnjega leta, čeprav z lanskoletno datacijo, je mlada, vendar toliko bolj delovno zagnana založba obelodanila tudi knjižni prvenec našega kolega Bojana Balkovca o prvi slovenski vladi v nekaj letih po razpadu Avstro-Ogrske monarhije. Z naslovom je Balkovec želel poudariti v slovenski zavesti politično pogojeno pozabo obstoja slovenskega »samovladanja« v navedenih letih. Vzrok poudarku je prepričanje nestrokovnih krogov v času po drugi svetovni vojni, ki je kot prvo doživljalo le ajdovsko vlado iz leta 1945. V današnjih časih pa nekateri, očitno še s krajšim zgodovinskim spominom, prvenstvo namenjajo šele »demosovski« vladi izpred treh let.

Balkovec je za prepričevanje nejevernih ubral pravo pot, saj je za podkrepitev naslova knjige povezel vse bistvene ugotovitve iz literature o burnih dogodkih, ki so privedli do nastanka Države Slovencev, Hrvatov in Srbov in nato Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Obenem pa je z originalnim arhivskim gradivom prikazal tudi dejavnosti slovenskih vlad (od narodne do deželnih) na različnih področjih, ki nazorno pričajo o dejanski efektivni oblasti tega organa na naših tleh.

Ko k temu prištejemo še dokaj nezahtevno pisanje, ki se ne izčrpa v pojasnjevanju nadržanosti, zgodovinarjem resda pomembnih, temveč premočrtno sledi v naslovu opredeljeni temi, lahko zatrdimo, da je delo namenjeno širokemu krogu bralcev. Določneje rečeno tistim, ki nimajo ne volje ne potrpljenja za prebiranje zahtevnih razprav iz strokovnih revij, ampak želijo na enem samem mestu pridobiti celovito informacijo o določenem problemu. Prepričani smo, da je Balkovec ustrezno ravnal, kajti le poljudnejše, a strokovno neoporečno napisane razprave lahko krepijo zgodovinski spomin med Slovenci in vzpodbudijo večje zanimanje za našo preteklost med širšim občinstvom, kamor izčrpne in podrobne kabinetske razprave žal ne sežejo.

Balkovec je knjigo razdelil na pet poglavij. V prvem, po značaju uvodnem, je sumarno predstavil okoliščine, dejavnike in potek prehoda Slovencev v jugoslovansko državo, ki naj bralca uvedejo v prostor in čas, v katerem so uradovale taktatne slovenske vlade. Bralec nato preide na seznanjanje s sestavo Narodne vlade in odnosi z Narodnim svetom ter Narodnim višjim v Zagrebu. Skladno s političnimi razmerami, ki jih označuje čedalje večja centralizacija uprave, spremlja bralec tudi degradacijo Narodne vlade na Deželno vlado, ko je, kakor pravi Balkovec »samostojno vodenje Slovenije . . . pešalo«, dokler ni s sprejemom Vidovdanske ustave popolnoma usahnilo.

Kako so vlade delovale oziroma uradovale in izvajale oblast, je moč prebrati v tretjem poglavju, kjer je opisana struktura uprave v tedanji Sloveniji. Že v naslednjem pa je prikazana zunanjepolitična dejavnost Narodne vlade, natančneje urejanje nujnih mejnih in drugih vprašanj s sosedi. Tudi pri tem so v Ljubljani ukrepali samostojno, čeprav naj bi zunanja politika sodila v pristojnost Narodnega vijeća, ki pa za to področje ni kazal pretiranega zanimanja.

Z zaključkom tega poglavja je pisec pripeljal bralca do ključnega dela knjige, to je do pregleda delovanja posameznih vladnih resorjev, ki jih je bilo deset po številu in so pokrivala vsa področja družbenega in gospodarskega udejstvovanja prebivalcev tedanje Slovenije. Iz tega natančnega pregleda je razvidno, da so se slovenske oblasti tedaj izkazale kot kompetentne pri urejevanju življenja v Sloveniji, kar se jim je kasneje oporekalo. To oporekanje je na žalost trajalo vse do današnjih dni, pa se je kot milni mehurček razblinilo z uveljavitvijo samostojne slovenske države.

Izkušnja samostojnega urejanja notranje in zunanje političnih zadev z vsemi elementi državnosti, pa čeprav kratkotrajna, je krepila politično, gospodarsko in kulturno samozavest slovenskega naroda, oziroma njegovih političnih predstavnikov. Če zanemarimo pomisleke, ki so se sodobnikom porajali ob opazovanju rigidnega unitarističnega uravnavanja družbeno ekonomske stvarnosti v prvi jugoslovanski državi, dokončno uveljavljenega z Vidovdansko ustavo, je bila ta izkušnja samostojnosti verjetno tudi podlaga kasnejšim, včasih glasnim drugič pa bolj prikritim, zahtevam po avtonomiji slovenske dežele.

Naj ob koncu te kratke predstavitve izrazimo še upanje, da bo Balkovčeva knjiga našla ustrezen odmev med nestrokovnim občinstvom, kateremu je prvenstveno tudi namenjena. K temu bi lahko pripomogla tudi lična oprema knjige in nenazadnje tudi zelo zanimiva naslovna stran.

Žarko Lazarevič

Holm Sundhaussen, **Experiment Jugoslawien. Von der Staatsgründung bis zum Staatszerfall.** Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Taschenbuchverlag, 1993. 128 strani. (Meyer's Forum ; 10. B.I.).

Holm Sundhaussen je od 1988 redni profesor za zgodovino jugovzhodne Evrope na Freie Universität Berlin, večino svojega obširnega znanstvenega dela pa je posvetil prav problemom jugoslovanske zgodovine. Že njegova disertacija, ki je izšla 1973 v Münchnu, se je ukvarjala s vplivom Herderjevih idej pri Južnih Slovanih in habsburški monarhiji. Leta 1980 je izdal pregledno Geschichte Jugoslawien 1918–1980, 1983 Wirtschaftsgeschichte Kroatiens im nationalsozialistischen Grossraum 1941–1945 (s tem delom se je tudi habilitiral). 1989 je izdal zajetno Historische Statistik Serbiens 1834–1914, da ne omenjam številnih razprav v znanstvenih revijah in temeljitih pregledov v različnih priročnikih (zadnji 1992 v Deutsche im Ausland, kjer je prispeval članka o Nemcih v Jugoslaviji in Romuniji). Ob velikem zanimanju nemške, strokovne in širše javnosti za dogajanja v razpadajoči in razpadli Jugoslaviji je v zbirki Meyer's Forum, ki na jasen in pregleden način predstavlja različne sodobne probleme in teme iz zgodovine, politike, gospodarstva, naravoslovja in tehnike, izdajata pa jo ugledni založbi Brockhaus in Bibliographisches Institut, zdaj izšla knjiga, o kateri poročam. Meyer's Forum je doslej izdal 12 knjig, ki imajo vse omejen obseg okrog 10 avtorskih pol, avtor je vedno ugleden znanstvenik, ki mora pregledno in relativno kratko predstaviti nek problem in to brez znanstvenega aparata, vendar pa na podlagi znanstvene in ne publicistične literature. Med temi knjigami je tako zgodovinar Immanuel Gaiss obdelal Nemško vprašanje 1806–1991, isti avtor Evropo v njeni različnosti in enotnosti, Uwe Halbach nacionalno vprašanje v sovjetskem mnogonacionalnem imperiju, Raif Georges Khoury islam, Jürgen Domes in Marie Luise Nöth pa zgodovino Kitajske po letu 1948. Torej same aktualne teme.

Že v uvodu knjige je Sundhaussen povedal, da se predstavitev jugoslovanskega eksperimenta osredotoča na notranjo politiko in na mednacionalne odnose, torej na tisto problematiko, ki je tudi dejansko privedla do tako krvavega konca države in eksperimenta, medtem ko so socialna, gospodarska in zunanje politična zgodovina omenjene le najbolj bežno. Sundhaussen je prikazal zgodovinski razvoj in usodo Jugoslavije v štirih poglavjih, pri čemer je v prvem poglavju prikazal tudi razvoj narodov na tem prostoru od 19. stoletja do združitve 1918. Čeprav poglavje obsega le kakšnih dvajset strani, je treba reči, da je to eden najboljših komprimiranih pregledov komplicirane situacije in razvoja južnoslovanskih narodov, kar jih imamo.

Že naslovi poglavij in podpoglavij kažejo na žariščne točke in temeljne probleme jugoslovanske zgodovine in obenem dokazujejo, kako dobro je Sundhaussen seznanjen z zgodovino tega področja. Prvemu poglavju je dal naslov Od multietičnosti do »iznajdbe« – posledice formiranja narodov za ljudstva Balkana. V drugem poglavju se srečamo z razvojem prve Jugoslavije do razkosanja 1941. Obdobje je avtor razdelil na tri podpoglavja: Združitev ali priključitev?, Unitarizem proti pluralizmu in pa »Jugoslavizem« od zgoraj in avtonomija Hrvatske. Tretje poglavje je posvečeno obdobju druge svetovne vojne. Tudi iz tega poglavja naj navedem tri značilna podpoglavja: Hrvaška ustaška država: šovinizem in genocid, Četniki in Titovi partizani: velikosrbski nacionalizem, »socialistični osvobodilni boj« in državljanska vojna, Vojna kot »nepremagana preteklost« in mit. Zadnje ali četrto poglavje (vsa so približno enako obsežna in obsegajo po okrog trideset strani) obravnava drugo Jugoslavijo in sega do konca leta 1991. Knjigi sta dodani dve zelo povedni tabeli: prva kaže nacionalno pripadnost prebivalstva po štetjih od 1921 do 1981, druga pa nacionalno pripadnost po republikah po štetju 1981. Razen tega so v knjigi še štirje zemljevidi, ki so sicer le črnbeli, zato pa vendar zelo pregledni. Prvi prikazuje v grafični obliki nacionalni sestav Jugoslavije po štetju 1981, drugi ozemlje Jugoslavije pred letom 1918, tretji Jugoslavijo med drugo svetovno vojno, četrta pa četniški zemljevid velike Jugoslavije iz leta 1941. Na koncu knjige je še seznam najvažnejše literature, ki je omejena na monografske prikaze in obsega sicer le 42 naslovov, vendar je med njimi malo del, ki so izšla pred letom 1980, kar devet pa po letu 1990, kar seveda pove dovolj o avtorjevem spremljanju literature in načitanosti. Glede na naravo publikacije je omenjena le najbolj važna literatura, zaradi jezikovne bariere nemških bralcev pa je kar največ literature tudi v svetovnih jezikih.

Po mojem mnenju je to gotovo najboljši prikaz zgodovine jugoslovanske države v njenem celotnem dejanju in nehanju, kar jih je bilo doslej napisanih. Napisan je pošteno, jedrnato, s temeljitim poznavanjem problematike, kar je avtorju tudi omogočilo, da je omenjal samo tiste tendence in probleme, ki so najbolj bistveni, pri čemer se je izognil zagovarjanju te ali one strani. Zato bodo najbrž nezadovoljni tako Srbi kot Hrvati, tako levi kot desni. Nemara tudi Slovenci, saj v knjigi malo nastopamo, kar jasno kaže, kako zanemarljiva kategorija smo bili v političnih konceptih vseh tistih struj, ki so dejansko odločale o